

References:

1. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, В. А. Смолій, Г. В. Боряк, Я. В. Верменич, С. С. Дембіцький, О. М. Майборода, С. В. Стоєцький, Н. В. Хамітов, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. К. : Ніка-Центр, 2020. 356 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-49>

ПРО ОДНУ АКТУАЛЬНУ РОЗВІДКУ ЄВГЕНА ОНАЦЬКОГО

Матюшко Б. К.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії*

*Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

2024 рік є доволі багатим на різноманітні ювілеї, пов'язані з історією філософії як на теренах України, так і в світі загалом. Серед іншого, 13 січня виповнилося 130 років від дня народження Євгена Дометійовича Онацького, а 27 жовтня настануть 45-і роковини його відходу у вічність [1, с. 406]. Народжений у Глухові (нині – Сумська область), видатний українець певний час проживав у Кам'янці-Подільському, згодом закінчив історико-філологічний факультет Київського університету, а під час Визвольних Змагань 1917–1920 років перебував в Українській Центральній Раді. Після поразки нашої країни Онацький з дружиною переїхав до столиці Італії як голова прес-бюро дипломатичної місії Української Народної Республіки, до 1943 року викладав у Неаполі та Римі українську мову. Як один з членів Проводу утвореної 1929 року Організації українських націоналістів, він дописував до журналу «Розбудова нації», а також інших українських видань. 1943 року «німецька окупаційна адміністрація Італії заарештувала Онацького за його постійне критичне ставлення до націонал-соціалізму: відбував ув'язнення спочатку в Італії, а потім в Берліні та Регенсбурзі»¹ [1, с. 406]. Після поразки Німеччини та Італії у Другій

¹ Ці факти біографії мислителя, політичного діяча і вченого, наведені у вступній примітці Андрія Бурого до аналізованої в даній праці статті «Укра-

світовій війні Онацький 1947 року переїхав до Буенос-Айреса, де йому і судилося закінчити земний шлях. У столиці Аргентини він став першим головою Співки українських науковців, митців та літераторів, а поряд з редагуванням низки українських часописів, у тому числі двотижневика української громади Аргентини «Наш клич», а в 1957–1967 роках видав «Українську малу енциклопедію» у восьми томах.

Гранями духовної спадщини Євгена Онацького є публіцистика, мовознавство, ідеологія, православ'я, популяризація науки, відтак, і філософія. Адже порушені ним проблеми і авторські відповіді на них мають узагальнений і осмислений як теоретичний, так і практичний характер.

1956 року у видавництві «Ключі» (Нью-Йорк – Торонто) вийшла друком збірка «Українська душа», яку відкриває доволі невелика за обсягом стаття Онацького «Українська емоційність» [1]. Слідом за нею у цьому виданні вміщені розвідки інших знаних мислителів української діаспори: Олександра Кульчицького, Богдана Цимбалістого, Миколи Шлемкевича, Володимира Дорошенка, які стосуються різних аспектів українського світобачення та душевного складу².

Підтвердивши згодом свою думку цитатами передусім Дмитра Чижевського та В'ячеслава Липинського, Євген Онацький наголошує³: «Всі дослідники української духовности прийшли однозгідно до висновку, що українці відзначаються емоційною вдачею, себто, що в їх житті емоції відіграють велику роль і часто навіть переважають над інтелектом та волею» [1, с. 406].

Інше твердження українського мислителя справляє враження, що воно є відгуком не на стан українства після 1920 року, а на практично всі президентські та парламентські вибори в Україні від 1991 до 2019 років, а також становище до і після двох Майданів включно. Схоже, що це сказано просто про сьогоднішній день: «... Кожен з нас мав можливість безпосередньо спостерігати, як легко в нас люди гніваються, сердяться, ображаються, запалюються, підпадають під впливи різних демагогів, як легко вірять різним наклепам, як легко обурюються і – міняють свої політичні орієнтації» [1, с. 406].

їнська емоційність» [1] набувають особливого значення з огляду на «денацифікацію» України, яку від 24 лютого 2022 року веде РФ.

² Читати цю збірку онлайн можна завдяки електронній бібліотеці «Діаспоріана» та її партнерам за покликанням: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1579/file.pdf>. Ми ж маємо змогу скористатися також і одним з новітніх видань включених до неї праць, яке вийшло друком в Україні.

³ У цитатах збережено стиль автора оригіналу.

Зберігаючи українську традицію філософування, започатковану ще в Княжу добу, Онацький шукає шлях зарадити тим суспільним лихам, які спричинені українською емоційністю, надто в першій половині ХХ століття: «Емоційність – великий дар Божий, бо вона лежить в основі кожного мистецтва, кожної творчості, але в наших невмілих руках цей Божий дар перетворився в Божу кару. Від нас залежить повернути їй первісне, творче, а не руйнівне значення» [1, с. 406].

Тим більше, що «наші українські філософи, відмічаючи емоційність українського народу, не лякалися її, а, навпаки, вбачали в ній прикмету нашої національної вищості» [1, с. 406]. Згадавши Памфіла Юркевича, Григорія Сковороду, Миколу Гоголя (в його українській ідентичності Онацький не має жодного сумніву), Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка, а також Івана Вишенського як їх попередника, мислитель зазначає, що вони кладуть головну увагу «на культуру “серця,” себто почування» [1, с. 406].

Ведучи мову про «Кирило-Методіївських Братчиків» [1, с. 407], які «надхненням людських сердець духом євангельської любови задумували... перемінити весь суспільно-політичний лад на кращий, визволити Україну та звести слов'ян в одну братерську спілку народів» [1, с. 406–407] та підтримуючи думку німецького філософа та письменника Германа фон Кайзерлінга, який назвав Христа «першим свідомим піонером почуття людяности» [1, с. 407], Онацький говорить: «Завдання кожного християнина – плекати почуття людяности, берегти “людський образ”, що, за Св. Письмом, був створений також за образом Божим» [1, с. 406]. Звідси стає зрозумілою тривога українського мислителя через емоційне збіднення, а відтак, і втрату людиною своїх визначальних рис, які спричиняє технічний прогрес, «отой відомий нам усім технічний поступ, що ним найбільше захоплюються в СССР і ЗДА⁴, і що в ньому спостерігаємо безсумнівний занепад вищих емоцій і самого почуття людяности, не може не викликати цілком ясних застережень» [1, с. 407]. Адже, з покликанням на Кайзерлінга, «якщо людина – істота, що головним чином відчуває, ... – то всякий поступ, який зменшує чуттєвість людини, або калічить її, це – хибна дорога, що веде до втрати “людського образу”» [1, с. 407].

Найбільш небезпечними проявами цього, вказаним німецьким філософом, з яким Онацький вкотре погоджується, є криза родини та розпад суспільства: «Шлюб, любов, приятелювання робляться з року на рік усе слабшими зв'язками. З року на рік усе рідше знаходиться справжній дух солідарности» [1, с. 407].

⁴ З'єднані Держави Америки – США.

Особливої гостроти емоційний занепад набуває в умовах тоталітарних режимів. Слід відзначити, що Онацький говорить не лише про такі їх прояви, як комуністичний та нацистський, але й застерігає від крайнощів глобалізму, які спричиняються виключністю економічних інтересів та ведуть до аналогічних наслідків: «Поки справа залежить від емоції, можна кожного разу ще надіятися, що ненависть зміниться на любов, і що війна й масакри закінчатся миром. Але там, де емоції не відіграють жадної ролі, де панує лише безжалісна суха логіка, – там панує й логічна смерть, там війна робиться тотальним винищуванням, там фінансові інтереси йдуть до своєї цілі через трупи людей, а інтереси держави, себто найчастіше тільки купки людей, що опинилися при владі, доводять до народобвиств, масових винищувань населення, як то ми бачили в Україні за штучного голоду 1933 р.» [1, с. 407]. Аналогії з сучасним рашистським режимом, так само як і вказівка на найбільший за кількістю жертв акт геноциду українців комуністичною російською імперією тут більш ніж очевидні.

Онацький не оминув увагою і два досить відомі психологічні явища нашого часу. Першим з них є пошук гострих відчуттів, передусім в екстремальних розвагах та видах спорту: «Глибокі емоції порушують увесь наш організм, і в тому їх велика привабливість. Люди, що, через якісь несприятливі умовини життя, чи через органічне виродження, втрачають можливість жити глибоким емоційним життям, починають шукати за тими емоціями, наражаючись навіть на великі небезпеки» [1, с. 407]. До других належать ті, що в них миттєво можна впізнати токсичність і аб'юзерство: «Але є й друга категорія людей, що шукає глибоких емоцій чужим коштом. Це – емоційні паразити, нездатні перетворювати емоції в якийсь творчий чин. Їхнє поширення – безсумнівна прикмета суспільної небезпечної хвороби» [1, с. 408].

Чи не найбільш вражаючим з наведених українським мислителем прикладом неадекватної емоційності є розповідь відомого американського психолога і філософа-прагматика Вільяма Джеймса «про одну росіянку, що, за царських часів, сидячи в театрі, проливала сльози над трагічною долею героя опери, але залишила свого візника весь цей час мерзнути на морозі» [1, с. 408]. У подальших рядках маємо справжню засторогу від надто сумнозвісного у наш час пошуку «хороших росіян»: «Хтось міг би захоплюватися великою душевною чутливістю тієї росіянки і висловлювати жаль, що жінку з такою тонкою чутливою душею соціальна революція вигнала з батьківщини, але Вільям Джемс краще її зрозумів. Він назвав її “чутливість” – фальшивою емоцією театрального характеру: та росіянка насолоджувалася фікцією страждань, залишаючись цілком байдужою до справжніх страждань свого візника» [1, с. 408].

Онацький поділяє думку Кайзерлінга, згідно з якою запобіжником емоційних негараздів в остаточному підсумку виявляються традиційні цінності, які витримали руйнівний удар модернізації. Ось слова німецького філософа: «В наші дні народи, що найменше пішли наперед, в модерному розумінні цього виразу, але що в них емоційний стан душі зберіг свою первісну силу, це, без сумніву, найбільш здорові народи, найкраще забезпечені проти суспільного розкладу і найбільш життєздатні...» [1, с. 408].

Підсумовуючи, український мислитель врешті-решт оцінює українську емоційність позитивно: «Ось тому мене власне й не лякає українська емоційність, що завдає нам досі так багато шкоди в нашій політичній дійсності, – вона дає нам запоруку, поки залишається природною, великої життєздатності й талановитости нашого народу, що не могли себе належно виявити тільки завдяки цілком ненормальним умовам нашого життя в поневоленні. Без сумніву – ми повинні зберегти й належно плекати здорову емоційність, – бо розвиватися й рости можна тільки на ґрунті того, що вже маємо» [1, с. 408].

Разом з тим, очевидно є необхідність як доповнення емоційного розвитку особистості розвитком інших її складових, так і запобігання руйнуванню її емоційної сфери: «Але треба звернути увагу й на розвиток нашого інтелекту й волі, щоб досягнути всебічний розвиток нашої особистости. Мусимо йти до цього шляхом повільного виховування, але в усякому разі не відкиданням нашої емоційности, не висушуванням нашого серця, не нищенням нашої людяности – теоріями, що походять з уже виродженого світу, де запанувала мертва логіка, бо мертво не може дати життя» [1, с. 408]. В цьому відношенні можна впевнено говорити про Онацького як про попередника розробників вчення про емоційний інтелект, передусім, Деніела Ґоулмана.

Можливості досягнення цього визначають традиційна українська родина та школа: «... Наша емоційність зможе стати “неоціненною творчою силою” тільки в тому разі, якщо вона розвиватиметься в нормальних умовах здорового родинного життя, в пестощах материнської любови, під суворою батьківською опікою, під ласкавим оком діда, баби, в приязних відносинах між братами і сестрами та шкільними товаришами» [1, с. 408].

Таким чином, видана майже сімдесят років тому стаття Євгена Онацького «Українська емоційність» зберігає свою актуальність у кількох аспектах. По-перше, вона цілком включена у контексти історії як української, так і західної (і в цілому світової) філософської думки. По-друге, розвідка українського мислителя прямо вказує на світоглядні, зокрема, ціннісні та дискурсивні небезпеки сучасного світу. По-третє, що є найважливішим з огляду на російсько-українську

війну, в ній можна знайти не лише відповіді на питання про причини наших поразок, але й дороговкази для їх уникнення, отже, для здобуття остаточної української перемоги і збереження України як незалежної держави і українців як самобутньої нації.

Література:

1. Онацький Є. Українська емоційність. Історія української філософії. Хрестоматія : у 2-х томах. Том другий [для студентів філософських спеціальностей ВНЗ]. Видання друге, перероблене та доповнене / укладач Андрій Бурий. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. С. 406–409.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-381-4-50>

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФІЇ ПСИХІАТРІЇ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Тасенко М. В.

*аспірант кафедри української філософії і культури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Близько сорока років тому, філософія психіатрії сформувалась як окремий напрямок філософських досліджень. Досвід людей, що страждають на розлади психіки та поведінки, вимагає не тільки медичного, а й філософського осмислення. Адже філософський аналіз досвіду переживання психічних розладів веде до глибоких рефлексій про природу, походження та розвиток ідентичності людини.

Дати визначення філософії психіатрії можна через опис проблематики, яку вона розглядає:

1. Дослідження психіатрії, як спеціальної науки і її розгляд за допомогою методів і понять філософії науки. Тут обговорюється пояснення і класифікація розладів психіки та поведінки на основі існуючих діагностичних систем, таких як Міжнародна статистична класифікація хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду (МКХ-10) та Діагностичне та статистичне керівництво з психічних розладів 5-го видання (DSM-5) [3; 4].